Petar Frković

VINODOLCI U STROJU PRVOG PROLETERSKOG BATALJONA HRVATSKE

Josip Broz Tito, vrhovni komandant i generalni sekretar KPJ, već na samom početku NOB-a postavio je dalekosežne ciljeve formiranjem proleterskih jedinica u Jugoslviji. Poznato je da je 22.XII.1941. u Rudom formirana Prva proleterska brigada, sastavljena od 6 bataljona, uglavnom boraca iz Srbije, Crne Gore i manjeg broja boraca iz Slovenije. Titova težnja bila je da brigada bude općejugoslavenska. Po socijalnom sastavu brigada je trebala biti pretežno radnička-proleterska.

Savjetovanje vojnopolitičkog rukovodstva NOB-a, u Stolicama rujna 1941, imalo je posebno značenje za formiranje krupnijih jedinica i vođenju kombiniranih akcija. U duhu tih odluka i proleterske su jedinice imale cilj stvaranje većih udarnih jedinica sposobnih da djeluju na širem jugoslavenskom teritoriju. Razvoj NOB-a koncem 1941. i vojnopolitički uvjeti nalagali su da se partizanski oblik ratovanja kombinira s vođenjem većih borbenih akcija i s većim pokretnim borbenim jedinicama koje ne bi bile vezane za jedan teritorij. Upravo su proleterske jedinice imale presudnu ulogu ne samo u vođenju većih borbenih operacija, već i za razvoj NOB-a na cijelom jugoslavenskom prostoru i širenju bratstva i jedinstva. Početkom siječnja 1941. drug Tito uputio je dva pisma CK KPH i Glavnom štabu Hrvatske. U drugom pismu pored ostalog stoji: „Prema tome stavljam pred vas zadatak da i vi uputite najmanje 300 radnika i dobrih seljaka-boraca, koji bi mogli ući u proletersku brigadu. Taj zadatak izvršite što prije, tako da u što kraćem roku borci iz Hrvatske prebace u Bosnu i uključe u proletersku brigadu. Imajte u vidu da u proleterskoj brigadi vlada gvozdena disciplina i da moraju ljudi biti unapred obaviješteni o historijskoj misiji ove brigade o sadašnjoj i budućoj etapi borbe".

Budući da su se u to vrijeme u Zagrebu nalazili drugovi Kardelj i Lola Ribar, drug Tito je i putem njih uputio poruku za GŠ Hrvatske, u kojoj između ostalog kaže: „S obzirom na dosta veliku udaljenost, pa zbog toga nemogućnost da nam pošaljete dosta veliki broj boraca za našu brigadu, naredite u naše ime GŠH da pristupi odmah formiranju tri bataljona za Prvu proletersku brigadu. Bataljoni treba da nose brojeve 8, 9 i 10„. Broj 7 nosio je naziv Bosanski bataljon, a bio je formiran 25.III.1942. u selu Čelinac. Taj bataljon sa 270 boraca neko vrijme djelovao je u srednjoj Bosni. Pokušaj da se prebaci preko rijeke Vrbasa za Kozaru i prema Prvoj proleterskoj brigadi nije uspio, pa je upućen preko rijeke Save u Sloveniju. U toku borbi izgubio je veliki broj boraca, pa je ponovo vraćen u Bosnu i rasformiran studenog 1942.

GŠH pored vojnopolitičkih priprema za formiranje proleterskog bataljona izdaje dvije naredbe, broj 4 i broj 5 od 1.III.1942. U naredbi broj 5, pored ostalog, stoji:

a) - Lička i kordunaška grupa partizanskih odreda formirat će četu od 90 ljudi, a primorsko-goranska od 80 ljudi;

b) - U četu treba uzimati najbolje partizane, koji su se dobrovoljno javili, a koji se ističu sviješću, borbenošću i disciplinom; naročitu pažnju treba posvetiti izboru komesara i komandira tih četa;

c) - Prednost primanja u četu imaju radnici, a zbog političkih razloga treba u njih uvrstiti što veći broj Hrvata;

d) - Formiranju proleterskih četa treba pristupiti odmah; naoružanje u četi treba biti jedinstveno; primorsko-goranska četa treba imati najmanje četiri puškomitraljeza;

f) - Četa do daljnjeg ostaje pod vašom komandom;

g) - Čim čete budu formirane štabovi će dostaviti točan izvještaj o njihovu sastavu;

h) - Borce i komandni sastav što prije opskrbiti potpunom vojničkom opremom i propisanim vojničkim kapama, a gdje je to moguće i šinjelima."[2]

GŠ Hrvatske 28.III.1942. izvještava Vrhovni štab i kaže: „U prvoj polovici aprila bit će konačno formiran naš prvi proleterski bataljon, kojeg ćemo uputiti na izvođenje operacija u Baniju i Slavoniju, ukoliko od vas ne stigne naređenje da ga uputimo u sastav Prve proleterske brigade."

Zbog otežanih veza komandiranja s GŠH održavana je veza neposredno i preko Kardelja i Lole u Zagrebu, pa sva naređenja nisu registrirana i sačuvana, ali je jasno da se odustalo od slanja proleterskog bataljona Hrvatske u sastav Prve brigade i slanja bataljona u Slavoniju. U Slavoniju je upućena Banijska proleterska četa. U pismu druga Tita upućenom 7.IV.1942. GŠH, drug Tito upozorava vojnopolitičko rukovodstvo Hrvatske na potrebu upućivanja u sjevernu Dalmaciju kvalitetnijih i jačih partizanskih jedinica radi razbijanja četničkog pokreta popa Đujića. Otuda je i jasan zaključak zašto je GŠH odmah po formiranju Prvi proleterski bataljon uputio u borbene akcije u sjevernu Dalmaciju. Isto tako, jasno je da se odustalo od formiranja triju bataljona u samom početku, a da je ta odluka realizirana u Hrvatskoj tek ujesen 1942, kad je u Sjeničaku 7.XI. formirana 13. proleterska brigada „Rade Končar", koja je ušla u sastav Prve proleterske divizije.

Prvi proleterski bataljon Hrvatske formiran je u Korenici (Titova Korenica) 7.V.1942. Vodio je borbe po Hrvatskoj pod neposrednom komandom GŠ Hrvatske sve do 7.XI.1942, kada je ušao u sastav 13. proleterske brigade „Rade Končar", koja je toga dana formirana u Sjeničaku i ušla u sastav Prve proleterske divizije NOVJ.

Formirnju Primorsko-goranske proleterske čete u toku ožujka 1942. prethodio je složen i odgovoran politički rad na terenu. Rad je bio utoliko teži jer su čete i partizanski logori bili rasuti širom teritorija Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, putovi još zameteni snijegom, kontrolirao ih je neprijatelj, a trebalo je prevaljivati i velike udaljenosti (od brinjskog do sušačkog, delničkog i gomirskog partizanskog logora). Za tako težak i odgovoran vojnopolitički zadatak, Štab NOP odreda za Hrvatsko primorje i Gorski kotar odredio je iz svog sastava člana štaba, koji je bio zadužen za mobilizaciju, Tomu Strizića.[3] Štab PGPO nije mogao naći pogodnije ličnosti za izvršenje tako teškog i složenog zadatka da odabere i formira dobrovoljačku proletersku četu na području Hrvatskog primorja i Gorskog kotara. Strizić je već tada bio na cijeloj teritoriji s posebnim ugledom i autoritetom i poznata vojnopolitička ličnost. Dosljedni i neumorni Tomo Strizić savjesno je i u potpunosti izvršio i ovaj partijski zadatak.

U vrijeme formiranja proleterske čete (druga polovina ožujka i prva polovina travnja 1942), pokret NOP-a oporavljao se od posljedica teške zime i talijanskih ofanziva, koje su bile izvedene ujesen 1941. na cijelom teritoriju napadom na sve partizanske logore. Tada su na teritoriju Hrvatskog primorja i Gorskog kotara postojala tri bataljona: Gubčev, M. Trbovića i novoformirani Goranin, uskoro poslije toga formiran je i bataljon Lj. Gerovac i štab V. operativne zone. Pokret NOP-a bio je u usponu. Koncem veljače i početkom ožujka 1942. iz Bribirske i Ledeničke čete upućeno je više od 50 dobrovoljaca boraca u području Drežnice i Brinjskog Gornjeg Kraja, isto tako po 5 boraca dobrovoljaca u Prateći bataljon Vrhovnog štaba POJ. Ovi se borci nisu mogli više javljati u proletersku četu, jer su kao Hrvati upućeni u te krajeve za razvoj bratstva i jedinstva. Sve je to posredno utjeca-

lo na izbor boraca za proletersku četu, jer su u raniju prekomandu i u proletere isključivo uzimani omladinci dobrovoljci. Za proletere su određeni najbolji od prijavljenih.

Vinodol je dao i prvog komesara proleterske čete. Tomo Strizić je odabrao svog dugogodišnjeg vjernog saradnika, omladinca Blaža Kalafatića, jednog od istaknutijih prvoboraca Vinodola. Partizanska Drežnica dala je prvog komandira proleterske čete, bio je to Dušan Trbović Dude. Dva plavokosa visoka mladića, slični kao blizanci, ponos Primorja i Drežnice i Proleterske čete. Pola čete Srbi Drežničani i Gornjaši, pola Primorci i Gorani Hrvati, komesar Hrvat, komandir Srbin, uzor stvaranja borbenog bratstva i jedinstva ovog podneblja.

Početkom travnja 1942. prvi dobrovoljci za proletersku četu počeli su stizati u Drežnicu. U centru slobodarske Drežnice (tada smo je zvali mala Moskva) 7.IV.1942. oko 10 sati bila je za svečanu smotru postrojena prva proleterska primorsko- goranska četa. Bili su bezprijekorno obučeni u vojničke uniforme, solidno naoružani puškama i puškomitraljezima i ručnim bombama. Na kapama jednake crvene zvijezde sa srpom i čekićem, simbolom proletera. Drežničke omladinke svojim su rukama, ljubavlju i strpljenjem izvezle te simbole na kape. Nakon smotre i prigodna pozdrava Veljka Kovačevića komandanta PGPO proleterima, četa je čvrstim vojničkim korakom krenula prema zaseoku Nikolići u Drežnici da se priprema za predstojeće borbe.

Komandiri vodova bili su Josip Sobol, Grižane, i, drugog voda, Miloš Radović iz Jasenka (Josip Sobol rođen je 1919. u Grižanima, radnik, bio je neobično hrabar borac proleterske čete, poginuo je svibnja 1942. u sjevernoj Dalmaciji). Delegati vodova bili su Veljko Milošević i Anton Rački, oba iz Gorskog kotara. Prema sjećanju preživjelih u stroju čete u Drežnici bilo je 60 boraca proletera. Do formiranja bataljona, četa je ostala pod neposrednom komandom Štaba V. operativne zone Hrvatske.

Prvu borbenu akciju četa je izvela 16.IV.1942. na ustaško- domobransku posadu u Jezeranima u sastavu ostalih jedinica. U toj akciji u kojoj se četa posebno istakla poginula su dva proletera (Slavko Vlahović i Nikica Trbović) i bio je teško ranjen Braco Drakulić, student medicine. Četa je sudjelovala i istakla se u akciji kod Plaškog 21. i 22. IV.1942. Tada je zarobljeno 46 neprijateljskih vojnika, zaplijenjeno 46 pušaka, dva mitraljeza i mnogo ratne opreme. Treću je akciju četa izvela s bataljonom M. Trbovića 28.IV.1942. u zasjedi na Talijane između Brinja i Prokika. U toj akciji Talijanima su naneseni osjetni gubici, ali se plijen nije mogao pokupiti radi nailaska veće kolone talijanskih tenkova. I u toj akciji bio je ranjen borac Mladen Sučević. Na putu za Korenicu 30.IV.1942. Primorsko-goranska partizanska četa s kordunaškom četom sudjelovala je u napadu na neprijateljsku posadu u Sincu kraj Otočca.

Primorsko-goranska proleterska četa stigla je u Korenicu 1.V.1942. na proslavu Prvog maja, radi formiranja prvog proleterskog bataljona Hrvatske. Prema izvještaju GŠH, po dolasku u Korenicu četa je imala u stroju 45 boraca. Šest boraca bilo je izbačeno iz stroja u spomenutim akcijama. Devet boraca izostala su putem zbog bolesti, a možda je poneki izostao i zbog malodušnosti pred teškim predstojećim zadacima. Tada je GŠ Hrvatske tražio od štaba V. operativne zone Hrvatske u Drežnici da uputi novih 60 dobrovoljaca u proleterski bataljon, odnosno Primorsko-goransku proletersku četu, inziztirajući da veći broj boraca bude iz šireg područja Sušaka. Ta popuna nije odmah uslijedila. Izvršena je u dva navrata po povratku bataljona u Drežnicu. Iz prvog odreda upućeno je u proleterski bataljon 20 dobrovoljaca (bataljoni M. Trbovića, Lj. Gerovac i Gubec), nakon nekoliko dana kad je bataljon stigao na područje Drežnice. 40 boraca dobrovoljaca iz II.

odreda stiglo je u bataljon početkom kolovoza 1942. u drežničko selo Krakar, gdje je proleterski bataljon bio na odmoru poslije akcija u Gorskom kotaru.

Za formiranje prvog proleterskog bataljona u Korenici su se prikupile proleterske čete: Kordunaška proleterska četa, Primorsko goranska proleterska četa, Ličko-dalmatinska proleterska četa, i Banijska proleterska četa, s ukupno 227 boraca-proletera. Bataljon je formiran prema naredbi broj 7 GŠH, a početak naredbe glasi: „Današnjim danom formiran je po naređenju Vrhovnog Štaba Partizanske dobrovoljačke vojske Jugoslavije i odobrenju Centralnog Komiteta Komunističke Partije Hrvatske, prvi Proleterski Bataljon Hrvatske.

II. Za komandanta bataljona imenuje se drug Ante Banina,

Za političkog komesara drug Božo Spaček

Za operativnog oficira drug Milan Žeželj,

III. Bataljon stoji direktno pod komandom Glavnog Štaba Hrvatske.[4] To je bio početak dugog i slavnog borbenog puta vinodolskih proletera u sastavu Prvog proleterskog bataljona Hrvatske.

Autentičnih podataka i popisa iz vremena formiranja bataljona i čete nema. Zbog toga, i uz najveću pažnju, postoji mogućnost potkradanja kakve greške. Popis Vinodolaca u proleterskom bataljonu uzet je prema knjizi Prvi proleterski bataljon Hrvatske.[5] Na popisu za Vinodol za tu knjigu radio je Josip Butorac, a za Ledenice Petar Frković, pa je i za ovu priliku Butorac konzultiran, potom jedan od preživjelih boraca Josip Skočilić i dr.

Svi navedeni borci u popisu su iz sadašnje općine Crikvenica, odnosno bivših kotareva Crikvenica i Novi. Uz ime naznačena je sadašnja mjesna zajednica. Popis s kraćim podacima:

1. - Antić Andrije Andrija, 1914 Selce. Poginuo 21.I.1943. u Krašiću, a sahranjen u Sošicama.

2. - Antonić Josipa Josip, 1918. Bribir.

3. - Balen Mihovila Josip, 1920. Krmpote - Klenovica.

4. - Balen Ivana Srećko, 1916. Krmpote - Klenovica, poginuo 10.I.1945.

5. - Barac Vicka Bolfeo, 1915. Grižane. Poginuo 22.VIII.1943. u Donjoj Kupčini.

6. - Barac Mate Mihovil, 1924, Grižane. Poginuo 1.I.1943. u Krašiću, sahranjen u Sošicama.

7. - Barac Mihovila Mihovil, 1924. Gržane. Poginuo 11.X.1943. na Plješevici u Žumberku.

8 . - Barac Luke Mihovil, 1921. Grižane.

9. - Baretić Kuzme Ivan, 1922. Grižane.

10. - Butković Milan Zvonko, 1922. Ledenice.

11. - Blašković Antona Vilim, 1925. Grižane. Poginuo 2.II.1944. u Devčane (Sandžak).

12. - Buneta Mate Grga Krkoća, 1914. Ledenice.

13. - Buneta Mate Mate, 1921. Ledenice.

14. - Butorac Franje Franjo, 1910. Krmpote - Klenovica. Poginuo 1942. u Prokikama.

15. - Butorac Stjepana Stjepan, 1918. Krmpote - Klenovica. Poginuo 17.III.1944. u Blatnici kod Teslića, tu je i sahranjen.

16. - Domijan Stjepana Stjepan, 1922. Drivenik. Poginuo 19.XI.1942. u Novom Selu (kod Kupčine).

17. - Dorić Matije Stjepan, 1919. Bribir. Poginuo 9.I.1944. na Vlašić Planini, sahranjen kod kuće Pavla Kovačevića.

18. - Dražić Mate Slavko, 1924. Bribir.

19. - Frković Grge Ivan, 1909. Ledenice. Poginuo 6.V.1945. kod Vrbovca (Zagreba), ne zna se gdje je sahranjen.

20. - Frković Stjepana Nikola, 1923. Ledenice.

21. - Gašparović Stjepana Ivan, 1919. Crikvenica. Poginuo 20.I.1944. u Istri kod Pazina.

22. - Hreljac Rudolf, Grižane.

23. - Hreljac Mate Zvonko, Grižane.

24. - Kalafatić Jurja Blaž, 1921. Bribir.

25. - Klarić Mate Vinko, 1921. Drivenik. Poginuo u NOR-u.

26. - Kombol Vincence Rudolf, 1920. Bribir.

27. - Krajačić Franje Mihovil (Miško), 1921. Bribir. Poginuo 1.I.1943. u Krašiću, sahranjen u Sočicama.

28. - Krpan Petra Ivan, 1915. Krmpote - Klenovica. Poginuo 1944. kod Donjeg Lapca u Lici.

29. - Krpan Franje Juraj, 1918. Krmpote - Klenovica.

30. - Kršul Grge Mihovil, 1921. Bribir. Poginuo 11.X.1942. kod Jezernice u Žumberku.

32. - Malinarić Andre Zlatan, 1924. Grižane.

33. - Marušić Mate Mate, 1913. Tribalj.

34. - Matejčić Tome Mate, 1916. Crikvenica

35. - Mavrić Tome Mate, 1922. Grižane

36. - Miklić Ivana Zvonko, 1922. Tribalj. Poginuo 9.I.1944, kod Mudrike u Bosni.

37. - Miletić Ivana Mate, 1906. Krmpote - Klenovica. Poginuo 16.VI.1942. kod Jezerana.

38. - Mureta Petra Srećko, 1919. Bribir

39. - Pađen Vicka Marcel, 1916. Ledenice.

40. - Pađen Mile Zdravko, 1922. Ledenice.

41. - Pađen Ivana Stjepan, 1916. Bribir

42. - Petrović Ivana Ivan, 1919. Grižane. Poginuo 10.IX.1944, kod Slovca u Srbiji.

43. - Pilaš Bože Rudolf, 1919. Tribalj. Poginuo 1943. u Srbiji.

44. - Saftić Bare Anton, 1918. Bribir. Poginuo 1943. kod Jasenka.

45. - Skočilić Vladimira Josip, 1920, Bribir.

46. - Sobol Jurja Josip, 1919. Grižane. Poginuo 19.V.1942. na Privjesu kod Knina.

47. - Saftić Mate, Grižane.

48. - Stipeč Ante Vicko, 1923. Bribir.

49. - Tonković Stjepana Jakov, 1919. Bribir. Poginuo u NOR-u.

50. - Tus Jurja Ivan, 1921. Bribir.

Od ukupno 50 Vinodolaca koji su od prvih dana formiranja bili u stroju bataljona, poginula su 24 borca. Međutim, treba napomenuti da su 134 Vinodolaca prešla kroz bataljon (prvi proleterski) i 13. proletersku brigadu Rade Konar, od čega su 33 poginula širom Jugoslavije. Za nekoliko boraca nije utvrđeno ni kada, su ni gdje su poginuli, a posebno ne gdje su sahranjeni.

Ovdje želim samo s nekoliko rečenica istaknuti da su se Vinodolski, a i primorsko-goranski proleteri, barem odužili svom kraju i narodu, s nekoliko borbi koje su vodili, na svom dugom borbenom putu koji ih je nanio i kroz Hrvatsko primorje i Gorski kotar.

Narod slobodarske partizanske Drežnice 14.VII.1942. svečano je dočekao prvi proleterski bataljon, tada već prekaljenu i slavom ovjenčanu borbenu jedinicu. Nekoliko dana su se proleteri u Drežnici odmarali i pripremali prvu svoju akciju upravo na području Vinodola.

19.VII.1942. izvedena je kombinirana akcija III. bataljona Ljubice Gerovac, druge čete bataljona M. Trbovića (Ledenička četa) i Prvog proleterskog bataljona, pod komandom Ante Banine. Postavljena je zasjeda Talijanima na cesti Novi-Senj između Kozice i Čardaka (kod Vlaške Peći). Bataljon Ljubice Gerovac osiguravao je napad od Senja, Krivog Puta, Prokika i Veljuna. Jedna četa proleterskog bataljona osiguravala je područje od Ledenica. Ostatak Proleterskog bataljona i Ledeničko-krmpotska četa, uz neposredno osiguranje, činili su centralni dio zasjede, koja je postavljena na Griču (kamenitom nepošumljenom terenu). Po lijepom i sunčanom danu prijepodne na zasjedu je iz pravca Senja naišao artiljerijski divizion s konjskom zapregom, uz dva kamiona i jedan blindirani automobil. Izvršen je napad po centralnom dijelu kolone. Tom je prilikom ubijeno 20 talijanskih vojnika i toliko ranjeno. Izvršen je i juriš na razbijenu talijansku kolonu. Topove borci nisu mogli izvući ili koristiti pa su ih oštetili i pobacali u more, popalili kamione, zaplijenili 12 pušaka jedan puškomitraljez, mnogo municije i druge opreme, a pošto su Talijani odmah počeli iz Senja i Novog gadati artiljerijom, naređeno je povlačenje. Proleteri i druge jedinice povukli su se bez gubitaka.

Za vrijeme boravka proletera na području V. operativne zone Hrvatske još su izvedene tri veće akcije, jasno u sklopu drugih jedinica (napad na neprijateljski garnizon u Gomirju i dvije zasjedne akcije u Gorskom kotaru (kod Mrzlih Vodica i Gerova). Te akcije nećemo opisivati, ali ćemo samo napomenuti ishod sve četiri izvedene akcije. U te četiri akcije bilježimo jedan napad Talijana na partizanski logor kod Mrzlih Vodica, gdje se proleterski bataljon odmarao. Bataljon je imao sljedeće gubitke: pet poginulih boraca i 12 ranjenih, ukupno sedamnaest izbačenih iz stroja. Prema neprijateljskim izvještajima on je imao sljedeće gubitke: 63 ubijena vojnika, 40 ranjenih, 14 zarobljenih, ili ukupno 117 vojnika izbačenih iz stroja.

Proleterski je bataljon zaplijenio: dva teška mitraljeza, četiri puškomitraljeza, 114 pušaka, pet pištolja, veće količine municije i druge ratne opreme, uništeno je šest topova, zapaljena dva luksuzna automobila, šest kamiona i ubijeno tridesetak konja i mula.

Akcija proleterskog bataljona kako u Vinodolu tako i one u Gorskom kotaru imale su pozitivan politički učinak, kako među narodm tako i među borcima. V. operativne zone, pa i radi toga jer su te bile veće akcije ili najveće do tada izvedene na ovom terenu.

Bataljon je kraće vrijeme ostao u drežničkom selu Krakar, da se odmori, sredi i prikupi zaostale ranjene svoje borce. 9.IX.1942, prvi proleterski bataljon Hrvatske, krenuo je iz Drežnice za Kordun, zajedno s prvim i drugim udarnim bataljonom V. operativne zone Hrvatske.

BILJEŠKE:

[1] Vinodolski zbornik III, strana 83 (Petar Frković: Razvoj jedinica NOVJ 1942-1943)
[2] Zbornik NOR-a, tom V, knjiga 30.
[3] Izvještaj komandanta PGPO V. Kovačevića od 8.III.1942 (Prvi proleterski bataljon Hrvatske str. 38).
[4] Zbornik NOR-a, tom V, knjiga 4.
[5] Prvi proleterski bataljon Hrvatske strana 262-267.